

Светлана Томин*
Филозофски факултет,
Универзитет у Новом Саду

UDK 821.163.41.09"04/14"
DOI: 10.19090/gff.v49i2.2535
orcid.org/ [0000-0001-8622-095X](https://orcid.org/0000-0001-8622-095X)
Originalni naučni rad

ТИПОЛОГИЈА БИБЛИЈСКИХ ЛИЧНОСТИ У ЖИТИЈУ СВЕТОГ СИМЕОНА ОД СВЕТОГ САВЕ. ПРИМЕР ЈАКОВА-ИЗРАИЉА**

Библијски симболи, слике и метафоре, као и поређење Стефана Немање са старозаветним и новозаветним личностима, суштински су део *Житија Светог Симеона* од Светог Саве. Циљ рада јесте да представи контекст и идеолошки оквир у којем се најзаступљеније библијске паралеле јављају. У првом реду то се односи на кључне сцене око којих је организована радња *Житија* – опис Немањиног напуштања престола, а нарочито опис напуштања тела, односно његове смрти, као и преноса моштију. Закључак је да је посебно наглашена паралела Стефана Немање са старозаветним Јаковом, оцем изабраног народа. Алузивни слој библијског навода, као и разлози за одабирање управо ове старозаветне личности, неопходни су за разумевање текста *Житија*, али и за поимање поезике средњовековне књижевности уопште.

Кључне речи: Житије Светог Симеона, библијске паралеле, Јаков, пренос моштију, камен, Лествица.

Познато је да су се средњовековна књижевна дела у великој мери ослањала на библијске текстове, не само када је реч о симболици и метафорици, него и о тумачењу историјских догађаја. Посебно је присутна паралела са библијским личностима, које су постале симбол одређених врлина, тако да Јаков отелотворује вољу Израиља, Јосиф праведника и богоизабраника, Давид миропомазаног тријумфатора над јачим непријатељем, Мојсије Богом надахнутог племенског поглавара, Исус Навин ратника-освајача (Марјановић-Душанић, 1997: 301). Када је реч о Стефану Немањи, поред његове сличности са Авраамом, наведено је да је поседовао и

* svetlana.tomin@ff.uns.ac.rs

** Рад је настао у оквиру краткорочног пројекта под називом „Поетолошки појмови у настави: истраживање појмовног фонда” (број 142-451-3077/2023-01) одобреном по Јавном конкурс у Покрајинског секретаријата за високо образовање и научноистраживачку делатност за финансирање краткорочних пројеката од интереса за развој научноистраживачке делатности у Аутономној покрајини Војводини у 2023. години.

Илијину жељу за узлет у небо, Јосифову добру нарав, Соломонову премудрост, Давидову кроткост, на Светој Гори добио је Божију благодат као Мојсије на Синају, а синови су му пренели мошти у Србију као синови Јаковљеви очево тело у обећану земљу (Ђурић, 1983: 120). Свети Сава у *Житију Светог Симеона* за свог оца каже да „постаде други Авраам странопримац, земаљски анђео, небески човек” (Свети Сава, 1986: 98), а будући да Стефан Немања у поукама својим синовима махом прибегава исказима из *Прича Соломонових*, чиме се исказује његова мисаоност и владарска и људска зрелост, он се потврђује као други Соломон. Соломонова премудрост помиње се и као квалификатив првог хришћанског цара Константина, чиме је, индиректно, у житије уведена и нова паралела: Немања-Константин (Јухас-Георгиевска, 2005: 49). Заједничко својство које Стефан Немања дели са Давидом, богоизабраним оснивачем династије и државе, јесте кроткост, уз особину која их зближава – богобојажљивост, док је са Јосифом Стефан Немања упоређен у погледу испољене душевности (Јухас-Георгиевска, 2005: 49).

Сличност са Јосифом успоставља и Стефан Првовенчани, у опису догађаја Немањиног избављења из пећине – обојицу су браћа настојала да погубе, обојицу је Бог спасао заточења, затим поставио за господара (Јухас-Георгиевска, 1999: XLV). У литератури је указано и на сличност Немањине победе у бици код Пантина са Мојсијевом победом над фараоновом војском на Црвеном мору, а њихово заједничко својство јесте да су богоизабраници који до успеха долазе пре свега молитвом, захваљујући вишњој заштити коју уживају. Избор Мојсија и Константина као Немањиних праслика наметнуо се и због тога што су одлучујуће победе сва три владара (Пантин-Црвено море-Милвијски мост) окончане смрћу пораженог непријатеља у води (Марјановић-Душанић, 2000: 82).

Да би успоставио библијски оквир у приказивању очевог живота Свети Сава у *Житију* користи и мотив Доброг пастира (Krstić, 2017: 270). који тражи своје изгубљено јагње. Присутне су све главне функције јовановског Доброг пастира у приказу односа Стефана Немање према народу – освећење његовом речју, полагање свог живота за стадо, заштита стада од вука и познање пастира од стране стада (Krstić, 2017: 270). Уз помоћ библијске симболике (пастир, овца, јагње) и ширих поетских слика које се око њих изграђују, намеће се упоређење Стефана Немање са Христом, који је добри пастир свих верних (Јухас-Георгиевска, 2005: 52).

Поред указивања на Немањине библијске узор, постоје и симболичке представе овог владара, попут оне на западном порталу

студеничке Богородичине цркве где је, поред рајске птице исклесан орао раширених крила (Јухас-Георгиевска, 1999: XXI). Светозар Радојчић протумачио је да се у овој представи заједно појављују Симеон Немања и Свети Сава у прикривеним облицима симбола: као рајска птица и орао (Радојчић, 1966: 47). И у тексту аренге из *Хиландарске повеље* Стефан Првовенчани је најближе чланове своје породице приказао узвишеном симболиком, брат му је рајска птица, а отац се подиже увис као небопарни орао, у данима када се жури да доврши Студеницу (Радојчић, 1966: 46). Расположење Стефана Немање током изградње Студенице и у *Житију Светог Симеона* Стефан Првовенчани реализује кроз исту, снажну поетску слику, поредећи Немањин ум са небопарним орлом, који се отрже од земаљских уза да би доспео до Вишњег Јерусалима, односно до раја. Првовенчани додаје да је Немања постао грађанин овог „небеског града”, чиме прејудицира касније приказивање Немање као светитеља и чудотворца (Јухас-Георгиевска, 1999: XLVII).

У кључним сценама, око којих је организовано казивање Светог Саве у *Житију* (одрицање од престола, умирање и пренос моштију), као узор Стефана Немање одабран је Јаков¹, старозаветни патријарх и родоначелник израилског народа. Личност из једне од најпознатијих библијских прича, унук Авраамов и млађи син Исака и Ребеке, Јаков је од брата Исаву добио право да буде праотац изабраног народа. Потом је од ослепелог оца на превару добио благослов, који је припадао Исаву, због чега је отишао из Ханана. На путу је заспао са каменом под главом и имао чудесно виђење, сан о лествама које су стајале на земљи а врхом дотицале небо. После двадесет година проведених у Месопотамији, на путу кући, пре сусрета са братом Исавом, имао је борбу са Богом и добио друго име – Израил (Богборац). Јаков је умро у Египту, где је балсамован, а по његовом завету тело му је пренето у Ханан и тамо сахрањено. Од дванаесторице Јаковљевих синова потекло је дванаест израелских племена. Јаков или Израил постао је представник Цркве Божје на земљи, а изрази Јаков, семе Јаковљево, деца Јаковљева примењују се и за целу заједницу истински верујућих на земљи, често се и сама хришћанска црква назива Нови Израил (Ракић, 2004: 401).

Стефан Немања, на крају првог дела свог обраћања приликом напуштања престола, помиње „утеху Израилеву”, према опису Светог Саве у *Житију*:

¹ Јаковљев живот описан је у *Првој књизи Мојсијевој* 25, 24-34, 27-37 и 46-49.

- Чеда моја вазљубљена и од мене отхрањена, ево знано је свима вама, како Бог својим промислом постави мене да владам над вама, и какву озлобљену земљу нашу примих у почетку, и помоћу Божјом и пресвете Владичице наше Богородице, колику моћ имађах, не облених се нити покоја дадох себи, докле све не поправих. И Божјом помоћу додадох вам у дужину и ширину, што је знано свима. А све вас, као и своју децу, отхраних, све до сада, и научих вас да се држите вере правоверне. „А многи иноплеменници устадоше на ме и опколише ме као и пчеле сат, но именом Господњим противљах им се и одолех њима”. Зато и ви, чеда моја вазљубљена, не заборављајте учења свога и правовернога закона, који сам ја установио. Јер, држећи ово, имаћете Бога као помоћника себи и пресвету Госпођу Богородицу, и моју, иако грешну, молитву. А мене сада отпустите, владара свога с миром, да виде очи моје спасење, које је спремио пред лицем свију, светлост за откриће народима и у славу вама, пастви мојој. Јер видимо како је

„све људско што после смрти не остаје, сујета;
неће остати богатство, нити ће сићи слава,
јер када смрт дође, све ово ће уништити”.

Зато се узалуд метемо:

„кратак је пут којим течемо,
живот наш је дим, пара, земља и прах;
за мало се јавља, а убрзо нестаје”.

Зато је све ваистину сујета. Јер

“овај живот је сенка и сан,
јер сваки земаљски мете се ни за што,
као што рекоше Књиге:
када и сав свет стечемо,
тада ћемо се у гроб уселити,
где су заједно цареви и убоги”.

Зато, чеда моја љубљена, пустите ме брзо, да идем видети утехе Израилеве (Свети Сава, 1986: 100-101).

Свакако да је Свети Сава творац програма који је као крајњи циљ имао сакрално заснивање државе Немањића и придруживање Срба, у статусу „Новог Израиља”, духовној заједници хришћанских народа (Поповић, 2018: 31). Проучаваоци су скренули пажњу на ову, изузетно важну идеју, везану за Немањин владарски живот – да је његов народ схваћен као Нови Израил

(Архимандрит Тихон 2019: 16, 17). Владарска идеја о бризи за Израил, коју је изложио Свети Сава, утицаће на однос монаха према становништву коме треба помоћ у сталној евангелизацији, јер је он народ Божији – Нови Израил (Архимандрит Тихон, 2020: 340). „Постепеним утврђивањем култа Симеона Немање појам 'изабрани народ' постаје значајна духовна чињеница у животу српског народа” (Архимандрит Тихон, 2020: 340).

Низ паралела Стефан Немања – Нови Јаков Свети Сава у *Житију* започиње благословом – инвеституром којом Исак одређује свога млађег сина Јакова за наследника, што је послужило као модел Немањиним одређивању Стефана за наследника у великожупанској власти (Марјановић-Душанић, 1997: 191). Свети Сава је ставио акценат на овај Опроштајни Говор Стефана Немање пред напуштање престола у односу на онај у часу његове смрти², вероватно због много бројније публике која је присуствовала овом чину (Крстић, 2011: 187).

А он, блажени старац, посаветова их премудрим речима као отац да престану са ридањем и сузама; а Божјом вољом изабра благороднога и љубљенога сина, Стефана Немању, зета боговенчаног кир Алексија, цара грчкога, и овога им предаде говорећи:

- Овога имајте у место мене, добри корен који је изишао из моје утробе, и овога постављам на престо Христом дароване ми владавине! И сам га венча и благослови га изванредно, **као што благослови Исак Јакова**, сина свога, сваким благословом, и поче га учити да напредује у сваком добром делу у својој владавини, и да буде доброг срца према хришћанском свету, који му предаде, Богом пасену од њега паству, говорећи му:

- Чедо моје љубљено, паси овај мој Израил, и пази на њега, водећи га као јагње Јосиф! (Свети Сава, 1986: 102).

Аналогија „као Исак Јакова” јесте у околности да Јаков, мада други

² Када је реч о симболици бројева, важно је указати на улогу броја два, односно на двострукост коју Свети Сава, у вези са Стефаном Немањом, истиче у *Житију*. У науци је већ уочено да број два игра кључну улогу у Савином аргументу о посебности Немањиној – оно што обичан човек доживи само једном – Свети Симеон је доживео два пута, чиме је Свети Сава још више истакао Немањину јединственост. Поред два крштења, две монашке схиме, два погребња, Свети Симеон је одржао и два Опроштајна Говора (Крстић 2011: 188).

син, добија очев (Исаков) благослов, уместо првога сина, баш као и млађи син Стефана Немање, Стефан Првовенчани (Свети Сава, 1986: 180).

У Опроштајном Говору Стефана Немање заправо се може препознати библијски топос, у коме се славни људи опраштају од својих ближњих непосредно пред смрт. У Старом завету управо се умирући Јаков обратио својим синовима Опроштајним Говором (Пост. 47,29-49,3), Исус Навин се обраћа целом Израиљу Опроштајним Говором (Ис. Нав. 22-24), Давид се растаје од Соломона Опроштајним Говором (1. Днев. 28-29) (Крстић, 2011: 187). Библијска слика мудрог владара, који је испуњен Премудрошћу Божијом, неизоставно води према поређењу Стефана Немање са царем Соломоном (Бојовић–Крстић, 2011: 120). „Описујући Немањин опроштај од престола речима премудрог Соломона из Пр. 3,1-18, Свети Сава на јасан начин указује својим читаоцима да су Немањине речи, у ствари, саме Соломонове речи, да је Немањина мудрост заправо она иста Соломонова мудрост коју налазимо у Светом писму” (Бојовић–Крстић, 2011: 127). Поред Соломона, Свети Сава користи Давида и Јосифа као Немањину библијску парадигму, те поређењем са овом тројицом мудрих владара и управитеља народа, употпуњује софиолошку представу Стефана Немање примерима из Светог писма (Бојовић–Крстић, 2011: 121).

На још један узор преме коме је Свети Сава формулисао, како наративно тако и теолошки, Опроштајни Говор Стефана Немање пред напуштање престола указао је Дарко Крстић (2011: 185-197). Реч је Опроштајном Говору Христа апостолима у *Јеванђељу по Јовану* (Јн. 13-17), са карактеристично јовановском сликом доброг пастира који полаже душу за своје стадо, тако да је Свети Сава, заправо, Стефана Немању као владара описао по угледу на Христа, Доброг Пастира (уп. Јн. 10,1-16), који није дозволио да вук уграби овцу од његовог стада. Присутан је и специфично јовановски нагласак на заповест о љубави (уп. Јн. 13,34; 15,12), коју су Немањини наследници дужни да чувају после његовог повлачења са престола. У Опроштајном Говору Стефана Немање приликом напуштања власти, пред скупом своје деце и дворске свите, уочљиви су заједнички елементи библијског топоса Опроштајног Говора – Говорник најављује скори растанак од својих ближњих, своје деце, Жалост као реакција деце на растанак, Говорник се присећа свог живота и нарочито својих дела, Говорник инсистира да његови следбеници чувају закон који им је дао, Говорник наглашава заповест о љубави међу његовом децом, следбеницима, Говорник захтева јединство својих следбеника, Говорник пред опроштај изабира и поставља себи наследника, Говорник обећава и даје мир својим

следбеницима, Завршетак Говора молитвом Богу за децу или следбенике. Закључак је да се Свети Сава у свом опису, по свој прилици, послужио Христовим Опроштајним Говором апостолима из *Јеванђеља по Јовану* за литерарни и тематско-теолошки образац по коме је обликовао Немањин Опроштајни Говор (Крстић, 2011: 188–191).

Поред поменутих библијских узора, јавља се и повезивање Стефана Немање са Светим Симеоном Богопримцем које ненаметљиво, али чврсто постоји у Савином житију (Архимандрит Тихон, 2020: 329). Свети Сава је своје оцу придао дарове Богопримца, који је „Духом вођен” дошао у Храм да би чекао Месију, препознао је малог Христа као спас човечанства, узео га у наручје и благословио Бога (Архимандрит Тихон, 2020: 336). Речи Симеона Богопримца из *Јеванђеља по Луки* (Лк 2, 29–32): „Сад отпушташ у миру слугу свога, Господе, по речи својој; јер видеше очи моје Спасење твоје, које си уготовио пред лицем свих народа. Светлост, да просвећује незнабошце, и славу народа твога Израиља” Свети Сава модификује и у виду парафразе уноси у *Житије Светог Симеона*: „А мене сада отпустите, владара свога с миром, да виде очи моје спасење, које је [Господ] спремио пред лицем свих, светлост за откриће народима и у славу вама, пастви мојој” (Архимандрит Тихон, 2019: 17).

Кругу узора којима се Свети Сава послужио за конципирање Опроштајног Говора припада и познати византијски жанр „владарског огледала”. У владарско-политичкој књижевности, овај жанр, којим се изражавала владарска идеологија, користио се за давање поука наследницима на престолу и упутстава о вештини владања. Попут једног оваквог дела, које се приписује Василију I Македонцу, и Стефан Немања у *Житију* саветује свог сина Стефана Првовенчаног, а тематска повезаност њихових поука огледа се у следећем – својим наследницима остављају у аманет неговање праве вере, поштовање свештенослужитеља и дељење молостиње. Истакнуто је да обојица, притом, користе паралеле из *Прича Соломонових* и *Књиге Проповедника* (в. Крстић, 2019: 347-357). Елементи „владарског огледала” постоје у *Житију Светог Симеона* не као самостални жанр него као својеврсни поджанр у широј наративној целини житија, и то управо у сцени одрицања од престола (Крстић, 2019: 347).

И опис смрти Симеонове, који је Свети Сава у *Житију* нарочито развио и брижљиво представио, у потпуности је стављен у контекст свете историје:

А када је дошао 12. дана тога месеца, рече:

- Чедо моје, донеси ми пресвету Богородицу, јер такав имам завет, да пред њом испустим дух свој.

И када је била извршена заповест, и вече када је наступило, рече:

- Чедо моје, учини љубав, положи ме на расу која је за мој погреб, и спремиме потпуно на свети начин, као што ћу и у гробу лежати. И простри рогозину на земљу, и положи ме на њу, и **положи камен под главу моју**, да ту лежим док ме не посети Господ да ме узме одавде (Свети Сава, 1986: 113).

Симболика камена кључна је у овој сцени, о чему, зачудо, није било посебних коментара у досадашњим издањима житија³. Верује се да између душе и камена постоји уска веза, као и да због своје постојаности он симболише мудрост (Chevalier, Gherbrant, 1983: 245). Поред мудрости, камен се често доводи у везу с водом – Мојсије је, на пример, у пустињи пронашао извор воде ударивши у камен (Chevalier, Gherbrant, 1983: 250).

Због чега су у овој сцени поред камена, на који је умирући Стефан Немања положио главу, важни рогозина и полагање на земљу? Познато је да је један од најстаријих паганских обичаја заснован на веровању да је самртника потребно положити на земљу да би лакше могао умрети, док је камен сматран „за најчешћи *граничник* између два света” (Раденковић, 1996: 93), односно универзални медијатор оностраног и ононостраног, који открива могућност постојања с оне стране времена (Милошевић Ђорђевић, 2000: 413). Сасвим у духу средњовековног, али и фолклорног погледа на свет стављање камена под главу, полагање на земљу, обавијање у расу и простирање рогозине, која има јаку антидемонску снагу јер се плете од трске, од шевара који расте на обали вода, на међи овога и онога света, ритуална су припрема за смрт (Милошевић Ђорђевић, 2000: 413).

Тумачење ове упечатљиве сцене у библијском кључу води закључку да је Свети Сава морао бити непосредно инспирисан *Првом књигом Мојсијевом* (28, 11-21)⁴ у којој је Јаков, пре него што је уснуо сан о лествама

³ Старе српске биографије, 1924; Списи Светог Саве, 1928; Списи Светога Саве и Стевана Првовенчаног, 1939; Свети Сава, Житије Светога Симеона Немање, 1986; Свети Сава, Житије светог Симеона, 1997; Свети Сава, Сабрана дела, 1998; Свети Сава, Сабрана дела, 2005; Свети Сава, 2010; Свети Сава, Студенички типик, 2018.

⁴ 11. И дође на једно мјесто, и ондје заноћи, јер сунце бјеше зашло; и узе камен на оном мјесту, и метну га себи под главу, и заспа на оном мјесту.

које стајаху на земљи и врхом тицаху небо, узео камен и ставио га себи под главу (Милошевић Ђорђевић 2000: 413).

„Веза камена и могућности комуницирања са оним светом, као и непосредни благослов Господњи семену Јаковљеву и Божје бдење над његовим народом имају изузетан значај у стварању светородне лозе Немањића и њених од Бога датих права” (Милошевић Ђорђевић, 2000: 413).

Као део слике Јаковљевог сна јавља се и лествица, која је једна од омиљених метафора успона и узношења у подвигу у хришћанској симболици. Речи „Како је страшно мјесто ово! Овдје је доиста кућа Божја, и ово су врата небеска” Јаков изговара у посебном тренутку, пошто је уснио с каменом под главом на наизглед случајном месту, које се испоставља као богоизабрано (Марјановић-Душанић, 2007: 281).

Јаковљев сан има смисао који му дају лестве што сежу до неба и на врху њиховом Господ који благосиља Јакова и његово семе и земљу на којој лежаше. Господ вели да је с Јаковом и да ће га чувати куда год пође, тј. да је на њему божја милост. Јунак старозаветне приче следећег јутра благослови камен којим је *locus sanctus* обележен, прели га светим уљем и „утврди га за спомен”. Мотив Јаковљевог сна употребљен је у хришћанској литератури као архетип за ситуацију у којој се заснива ново свето место (Марјановић-Душанић, 2007: 281).

12. И усни, а то лестве стајаху на земљи, а врхом тицаху у небо, и гле, *анђели Божји по њима се пењаху и слажаху; [*Јн 1, 51.]

13. И гле, на врху стајаше Господ и рече: Ја сам Господ Бог Аврама оца твојега и Бог Исаков; ту земљу на којој спаваш теби ћу дати и сјемени твојему;

14. И *сјемена ће твојега бити као праха на земљи, те ћеш се раширити на запад и на исток и на сјевер и на југ, и сви народи на земљи благословиће се у теби и † у сјемени твојем. [*1 Мој 13, 16; † 1 Мој 12, 3.]

15. И ево, ја сам с тобом, и чуваћу те куда год поћеш, и доведићу те на траг у ову земљу, јер те нећу оставити докле год не учиним што ти рекох.

16. А кад се Јаков пробуди од сна, рече: зацијело је Господ на овом мјесту; а ја не знах.

17. И уплаши се, и рече: Како је страшно мјесто ово! Овдје је доиста кућа Божја, и ово су врата небеска.

18. И уста Јаков ујутру рано, и узео камен што бјеше метнуо себи под главу, и утврди га за спомен и прели га уљем.

19. И прозва оно мјесто Ветиль, а пређе бјеше име ономе граду Луз (Библија: 26).

Лествица је, као елемент светог, архетипска представа сусрета неба и земље (Кошутих, 2014: 258), „свеспој између неба и земље”, тако да симбол Јаковљевих лестви повезује небо и земљу, природу и културу, свесно и несвесно и предочава хармонију, то јест склад између неба, земље и човека (Кошутих, 2014: 12)

Мотив лествице Јаковљеве (Пост. 28, 12-17) у служби идеје подвижничког успона ка висинама, небеског савршенства и бестрашћа, у средњовековну духовност је ушао нарочито захваљујући делу синајског игумана Јована Лествичника, омиљеној лектури Светог Саве (Свети Сава, 1986: 185). *Лествица* представља једну од главних књига византијске аскетске књижевности, њен предмет је духовни живот (Богдановић, 1968: 2, 33).

У светлу симбола лествице, кроз читаво наше духовно песништво средњег века, као и кроз стару српску прозу (биографије), провејава мисао да живот треба живети п е њ у ћ и с е , у трку вечног усхођења из низине безличног животарења ка висинама идеалне личности, која представља синтезу моралног добра. У службама, као и у биографијама српских светаца, изражени су у ствари највиши културни идеали средњовековне Србије. [...] Без тога сазнања, а то значи и без Лествице, не може се разумети средњовековна Србија и њена култура, посебно не њена широка и свестрана отвореност за дела и тековине византијског културног стварања (Богдановић, 1968: 194).

Први поуздани трагови књижевног и општег културноисторијског утицаја *Лествице* у Србији везани су за Светог Саву и односе се како на утемељивање и усмеравање монаштва тако и на књижевност у ужем смислу речи, на литерарне идеје и донекле на сам начин изражавања (Богдановић, 1968: 175). Поред *Хиландарског типика*, велики утицај овог дела видљив је у *Служби Светом Симеону* Светог Саве, коју почиње речима:

„Преподобни оче,

Добру си нашао лествицу

Којом узиђе на висину” (Свети Сава, 1986: 123).

Ове речи о доброј лествици указују на Симеонову тежњу „за сазнањем Бога и, по саветима Јована Лествичника, самоусавршавању у духовном животу које се очекује од монаха и светитеља, али сећају и на Јаковљеву лествицу – симбол савеза Бога с изабраним пастиром”

(Марјановић-Душанић, 1997: 193). Да је *Лествица* била позната не само Светом Сави него и Стефану Првовенчаном, сведочи његова слика описа боловања Стефана Немање из *Житија Светога Симеона*:

И, хотећи овога објавити као небеског човека, а земаљског анђела, потруди своју неизречену милост, и спреми лествицу исходу Пречаснога, коју сам себи унапред спреми, предав Владици својему, да му је, у часу исхода његова, изнесе. Сликајући је унапред, Климакс Јован говораше: „Пењите се, браћо и оци!” Ступив Свети на њу непостидно, хиташе да иде ономе који га зове (Стефан Првовенчани, 1988: 85).

И камен и лествица као библијски симболи везани су за Јакова, тако да се поставља питање због чега је управо овај старозаветни јунак изабран за Немањин узор? Одговор треба потражити у Јеховином проглашењу Јакова за Израилља – оца изабраног народа. „На сличан начин Немањићи су у богоизабрању Немањиним и чињеници да је он оснивач њиховог рода видели највишу потврду свог легитимитета и сопствене, као и народне изабраности” (Марјановић-Душанић, 1997: 192). Формирање култа оснивача династије „наметало је избор Јакова за Немањину библијску праслику. Управо проглашењем за светитеља, Немања је постао Нови Јаков”, тако да је ова идентификација свакако имала знатног утицаја на развој српске државне идеологије у тринаестом веку (Марјановић-Душанић, 1997: 193-194). Будући да Немањин старозаветни узор истиче његово својство вође изабраног народа, представе о народној изабраности темељиле су се на везивању за „другог Јакова” (Марјановић-Душанић, 1997: 193).

Поред описа смрти Симеона Немање, још једна важна сцена у којој се Свети Сава враћа поређењу Симеоновом са Јаковом јесте пренос моштију. Имајући у виду велики значај моштију у средњовековној култури и веру у њихову могућност да обезбеде небеску помоћ и заштиту, овај избор свакако није случајан. Од посебног значаја за култ Светог Симеона јесте опис преноса Јаковљевих моштију у обећану земљу, са којим се симболични повратак Немањиног мироточивог тела у Студеницу упоређује.

У *Житију Светог Симеона* од Светог Саве „директно се алудира на паралелизам два збивања, а свете мошти су имале конкретан задатак да буду преносилац светитељевог благослова на цело отачаство” (Марјановић Душанић, 2007: 118). Немањини синови су пренос моштију у нови гроб у Студеници, где су оне почеле да точе миро, доживели као чин посебне Божје милости, која се преносила и на читаву српску државу (Марјановић-

Душанић, 1997: 192).

Када је сазнао владалац син његов Стефан Немања, и брат му кнез Вукан, скупише светитеља и јереје и игумане са многим монасима и са бољарима свим, са радошћу радујући се и весељем веселећи се. Дошавши са великом чашћу узеше мошти господина Симеона, песмама духовним благодарећи Бога. Јер као што прекрасни Јосиф узне из Египта тело **оца свога Јакова и пренесе га у земљу обећану**, тако и ови богољубиви и благообразни, синови његови са свом државом примише га, радошћу радујући се и весељем веселећи се, сами носећи пречасно тело оца свога, и са великом почашћу положише га у овој светој цркви, у одређени му гроб, који блажени раније сам себи беше начинио. А ово се догоди месеца фебруара у 19. дан (Свети Сава, 1986: 117).

Уз поређење са преносом Јаковљевог тела у земљу обећану, радост и славље које се два пута помиње у овој сцени има и наглашено националну поруку, чији смисао јесте оглашавање тријумфалног изласка једног Новог Израиља на историјску позорницу (Поповић, 2006: 72).

После Светог Саве, свест о Стефану Немањи као Новом Јакову била је присутна и код других писаца житија. Доментијан одређује српског владара као Нови Израилљ поред осталог управо у сцени преноса моштију: „И богољубива чеда његова са славом и чашћу сатворише провођење Светога, по подобију првога Израиља; и ево други Израилљ би пренесен не од Египта но од Свете Горе (Доментијан, 1988: 116). Својство вође изабраног народа, утемељено на паралели са Јаковом, Теодосије такође развија у сцени преноса моштију, који види као призор „дивнији од преноса старога Израиља“: „Диван беше видети од Бога људима, а мислим и анђелима, пренос светих моштију свога преподобнога оца нашега, дивнији од преноса старога Израиља, јер не беше из ропства египатског [...] него беше ношен из Свете Горе и од светих мужева, преношен од сина анђела, а приман од сина благочастивог самодршца” (Теодосије, 1988: 163).

И много касније, у *Служби Светом деспоту Јовану Бранковићу* помиње се Нови Израилљ, поново у вези са светитељским моштима, што сведочи о идеолошком континуитету који спаја епоху Немањића са каснијом епохом српских деспота.

„Ликуј сад и заиграј, **нови Израилљу**

као негда богоотац пророк тако и ми данас

гробнице ваше окружавамо многоцелебне

не таблице камене што у себи имају
 већ блага четворосјајна
 што зрнцима више од сунца обасјавају“ (Србљак, 1970: 65–67).

Svetlana Tomin

THE TIPOLOGY OF BIBLICAL FIGURES IN HAGIOGRAPHY OF SAINT SIMEON
 BY SAINT SAVA. AN EXAMPLE OF JACOB – ISRAEL

Summary

The biblical symbols, images and metaphors, as well as the comparison of Stefan Nemanja to Old and New Testament characters, are a core part of the *Hagiography of Saint Simeon* by Saint Sava. The goal of this paper is to present the context and ideological framing in which the most common biblical parallels appear. In the key scenes, around which this *Hagiography* is organized, Jacob from the Old Testament, progenitor of the Israelites, is chosen as the inspiration for Stefan Nemanja. The series of parallels between Stefan Nemanja and Jacob, Saint Sava begins with a blessing in which Isaac names his younger son Jacob as heir, which parallels Nemanja's act of naming Stefan heir to the country government.

The description of Simeon's death was also put in the context of holy history. The symbolism of the stone is crucial in this scene, which has remained strangely overlooked in previous editions of this *Hagiography*. It is clear that Saint Sava must have been inspired by the *First Book of Moses*, in which Jacob, before dreaming of a ladder that rises to the sky, took a stone and laid his head on it. The scene also leans on *The Ladder of Divine Ascent*, one of the main books of Byzantine ascetic literature.

The comparison to Jacob is also present in the description of the transfer of Simeon's holy remains. The biblical associations and the reasons for choosing Old Testament characters are necessary for understanding the text of *Hagiography*, as well as the general poetics of medieval literature.

Key words: Hagiography of Saint Simeon, biblical parallels, Jacob, transfer of relics, stone, *The Ladder of Divine Ascent*.

ЛИТЕРАТУРА

- Arhimandrit Tihon Rakićević. (2020). Asketsko poučeniје i srpske vladarske ideје u trodelnom prvom slovu kitorskog žitija Studeničkog tipika. U: Rastović, A-Komatina, I. (ured.) 2020. *Stefan Prvovenčani i njegovo doba*. Beograd: Istorijски institut. 329–342. (ćirilicom)
- Arhimandrit Tihon (Rakićević). (2019). „Izrailj” – narod Božiji: izvorni tekst

- Svetog Save kao duhovni i ideološki osnov budućih crkvenih organizacija kod Srba. U: *Bogoslovlje i duhovni život Karlovačke mitropolije*, 3. Beograd 2019. 11–22. (ćirilicom)
- Biblija ili Sveto pismo Staroga i Novoga Zavjeta*, preveo Stari Zavjet Đura Daničić, Novi Zavjet preveo Vuk. Stef. Karadžić, Beograd: Izdanje Britanskog i inostranog biblijskog društva. (ćirilicom)
- Bogdanović, D. (1968). *Jovan Lestvičnik u vizantijskoj i staroj srpskoj književnosti*. Beograd: Vizantološki institut. (ćirilicom)
- Bojović D. – Krstić, D. (2011). „Sofiološki okvir Savinog Žitija Svetog Simeona”. U: *Premudrost u Svetom pismu u srpskoj književnosti*, Niš: Filozofski fakultet. 116–130. (ćirilicom)
- Chevalier, J.–Gherbrant, A. (1983). *Rječnik simbola*. Zagreb: Nakladni zavod Matice Hrvatske.
- Dometnijan. (1988). *Žitije Svetog Save*. Juhas-Georgievska, Lj. (prir.) Beograd: Prosveta i Srpska književna zadruga. (ćirilicom)
- Đurić, V. J. (1983). Slika i istorija u srednjovekovnoj Srbiji, *Glas SANU* 338, Odeljenje istorijskih nauka, knj. 3, 117–144. (ćirilicom)
- Juhas-Georgievska, Lj. (1999). Predgovor. U: Juhas-Georgievska, Lj. (prir.) (1999). *Stefan Prvovenčani, Sabrana dela*. Beograd: Srpska književna zadruga. VII–CXVI. (ćirilicom)
- Košutić, R. V. (2014). *Kultura svetog i umetnost harmonije u Jakovljevoj lestvici*. Doktorska disertacija, Beograd: Filološki fakultet. (ćirilicom)
- Krstić, D. (2011). Biblijski topos Oproštajnog Govora u Savinom Žitiju Svetoga Simeona Nemanje. U: Bojović, D. (prir.) (2011). *Stefan Nemanja i Toplica*. Niš: Centar za crkvene studije. 185–197. (ćirilicom)
- Krstić, D. (2019). Da li Sveti Sava koristi žanr „vladarskog ogledala” pišući Nemanjin oproštajni govor u Životu gospodina Simeona?, *Crkvene studije* 16, 347-357. (ćirilicom)
- Krstić, D. J. (2017). The Good Shepherd, the Sheep and the Wolf – St. Sava’s Usage of the Johannine Theology of the Good Shepherd (Jn 10) in His Life of St. Simeon, *Филолог*, 15, 259–271.
- Marjanović-Dušanić, S. (2007). *Sveti kralj. Kult Stefana Dečanskog*. Beograd: Balkanološki institut SANU. (ćirilicom)
- Marjanović-Dušanić, S. (1997). *Vladarska ideologija Nemanjića. Diplomatička studija*, Beograd: Srpska književna zadruga. (ćirilicom)
- Marjanović-Dušanić, S. (2000). Vladarski znaci Stefana Nemanje. U: Kalić, J. (ured.) (2000). *Stefan Nemanja – Sveti Simeon Mirotčivi. Istorija i predanje*, Beograd: SANU. 77–86. (ćirilicom)

- Milošević-Đorđević, N. Stefan Nemanja u srpskoj narodnoj književnosti. U: Kalić, J. (ured.) (2000). *Stefan Nemanja – Sveti Simeon Mirotičivi. Istorija i predanje*. Beograd: SANU. 409–420. (ćirilicom)
- Popović, D. (2006). „O nastanku kulta svetog Simeona”. U: *Pod okriljem svetosti. Kult svetih vladara i relikvija u srednjovekovnoj Srbiji*, Beograd: Balkanološki institut SANU. 41–73. (ćirilicom)
- Popović, D. (2018). *Riznica spasenja. Kult relikvija i srpskih svetih u srednjovekovnoj Srbiji*. Beograd: Balkanološki institut SANU; Novi Sad: Matica srpska. (ćirilicom)
- Radenković, Lj. (1996). *Simbolika sveta u narodnoj magiji Južnih Slovena*. Niš: Prosveta; Beograd: Balkanološki institut SANU. (ćirilicom)
- Rakić, R. (2004). *Biblijska enciklopedija*. 1. A–L Srbinje: Gutenbergova galaksija. (ćirilicom)
- Radojčić, S. (1966). Hilendarska povelja Stefana Prvovenčanog i motiv raja u srpskom minijaturnom slikarstvu. *Hilendarski zbornik* 1, Beograd 1966, 41–50.
- Spisi Svetog Save*. (1928). Ćorović, V. (prir.) Beograd-Sremski Karlovci: Srpska kraljevska akademija. (ćirilicom)
- Spisi Svetoga Save i Stevana Prvovenčanoga* (1939). Mirković, L. (prev.) Beograd: Državna štamparija Kraljevine Jugoslavije. (ćirilicom)
- Srbijak*. (1970). knjiga treća. Trifunović, Đ. (prir.) Beograd: Srpska književna zadruga. (ćirilicom)
- Stare srpske biografije* (1924). Bašić, M. (prev.) Beograd: Srpska književna zadruga. (ćirilicom)
- Stefan Prvovenčani. (1988). *Žitije Svetog Simeona*. Juhas-Georgievska, Lj. (prir.) Beograd: Prosveta i Srpska književna zadruga. (ćirilicom)
- Sveti Sava*. (2010). Jovanović, T. (prir.) Novi Sad: Matica srpska. (ćirilicom)
- Sveti Sava. (1998). *Sabrana dela*. Jovanović, T. (prir.) Beograd. (ćirilicom)
- Sveti Sava. *Sabrana dela*. (2005). Juhas-Georgievska, Lj. (prir.) Beograd: Politika : Narodna knjiga – Alfa. (ćirilicom)
- Sveti Sava. (1986). *Služba Svetom Simeonu*. U: Bogdanović, D. (prir.) (1986). *Sveti Sava, Sabrani spisi*. Beograd: Prosveta i Srpska književna zadruga. 123–134. (ćirilicom)
- Sveti Sava. (2018). *Studenički tipik*. Anđelković, M. i Rakićević, T. Manastir Studenica. (ćirilicom)
- Sveti Sava. (1986). *Žitije Svetoga Simeona Nemanje*. U: Bogdanović, D. (1986). *Sveti Sava, Sabrani spisi*, Beograd: Prosveta i Srpska književna zadruga. 97–119. (ćirilicom)

- Sveti Sava, Stefan Prvovenčani. (1997). *Žitije Svetog Simeona*. Jovanović, T. (prir.) Kragujevac: „Kantakuzin”. (ćirilicom)
- Teodosije. (1988). *Žitije Svetog Save*. Bogdanović, D. (prir.) Beograd: Prosveta i Srpska književna zadruga. (ćirilicom)
- Todorović, M. A. (1970). Rečnik pojmova, ličnosti i navoda iz Svetog pisma. U: Bogdanović, D. (prir.) (1970). *O Srbijaku*, Beograd: Srpska književna zadruga. 376–444. (ćirilicom)